

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Lovisa Almqvist

Framtidsfullmakter och finansinsti- tut: Ett fungerande system?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: David Dryselius

Termin: VT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Perspektiv	5
1.4 Metod och material.....	5
1.4.1 Metod.....	5
1.4.2 Material	6
1.4.3 Forskningsläge.....	7
1.5 Begreppsanvändning.....	8
1.6 Avgränsningar	8
1.7 Disposition	9
2 ALLMÄNT OM REGLERINGEN AV FRAMTIDSFULLMAKTER	10
3 TREDJE MANS ANSVAR	12
3.1 Vem bär risken?.....	12
3.2 Fullmaktsgivarens bundenhet.....	13
3.3 Ond tro.....	14
4 INSTITUTEN OCH KUNDEN	17
4.1 Kundkännedom enligt PTL	17
4.2 Skyldigheten att motta insättningar	17
4.3 Institutens utredningsmöjligheter	19
5 FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER.....	20
5.1 Offentlighetslig kontroll.....	20
5.2 Nationellt register för ställföreträdare	21
6 AVSLUTANDE DISKUSSION	23
6.1 Fulmaktshavarens lojalitetsplikt.....	23

6.2	Intressekonflikter.....	23
6.3	Välja den minst inskränkande åtgärden.....	25
6.4	De föreslagna åtgärderna	26
7	SLUTSATS	29
	KÄLLFÖRTECKNING	31

Summary

In 2017, the Act on powers of attorney for the future (2017:310) was adopted with the aim of serving as an alternative to the system for limited guardians and administrators in the Parental Code (1949:381). The Act was introduced to give individuals the opportunity to control their future financial and personal affairs. The goal of the new legislation was to increase the individual's integrity and right to self-determination. Future powers of attorney are a form of power of attorney in which the grantor issues a power of attorney that will inter into force at a future date.

The Act contains, among other things, formal requirements for the type of power of attorney and rules on how the proxy holder is to fulfill his or her duties, as well as rules on when the power of attorney enters into force. However, the law does not regulate how the powers of attorney should be handled by third parties who receive them. In addition, many banks and financial institutions choose not to receive the proxies. The lack of regulation creates problems since individuals' risk not being able to use their future power of attorney and the law may lose its purpose.

Third parties' reluctance to receive the powers of attorney can to some extent be explained by the duty they have to investigate through regulations in the Contracts Act (1915:218) and money laundering legislation. If a third party is in bad faith, there is a risk that the contract will be adjusted or voided in accordance with the general clause in 36 § in the Contracts Act or that it will be subject to sanctions under the anti-money laundering legislation.

Two solutions to the problem have been proposed; either a public law control of future powers of attorney or a public register of deputies. The solution represents different interests which ultimately becomes political statements. What is clear, however, is that a change in the law needs to be introduced for an absolute obligation for third parties to accept the future powers of attorney.

Sammanfattning

År 2017 antogs lag (2017:310) om framtidsfullmakter, LFF, med syftet att fungera som ett alternativ till systemet för godmans- och förmyndarskap i föräldrabalken (1949:381). LFF infördes för att ge enskilda möjligheten att kontrollera sina framtida ekonomiska och personliga förehavanden. Målet med den nya lagstiftningen var att öka den enskildes integritet och rätt till självbestämmande. Framtidsfullmakter är en form av fullmakt där fullmaktsgivaren ställer ut en fullmakt som träder i kraft vid en framtida tidpunkt.

I LFF finns bland annat formkrav för fullmaktstypen och regler om hur fullmaktshavaren ska fullgöra sitt uppdrag samt regler om när fullmakten träder i kraft. Lagen saknar dock reglering för hur fullmakterna ska hanteras av tredje man som mottar dem. Många banker och finansinstitut väljer dessutom att inte motta fullmakterna. Avsaknaden av reglering skapar problem eftersom enskilda riskerar att inte kunna använda sin framtidsfullmakt och att lagen därmed förlorar sitt syfte.

Tredje mans ovilja att motta fullmakterna kan till viss del förklaras genom den undersökningsplikt de har genom reglering i LFF, lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, AvtL, samt penningtvättslagstiftning. Om tredje man anses vara i ond tro finns det en risk att avtalet jämkas eller ogiltigförklaras enligt generalklausulen i 36 § AvtL eller att han drabbas av sanktioner enligt penningtvättslagstiftning.

Flera lösningar på problematiken har föreslagits. Det handlar om en offentliggrättslig kontroll av framtidsfullmakterna alternativt ett offentligt register för ställföreträdare. Lösningarna representerar olika intressen där det i slutändan blir ett politiskt ställningstagande. Vad som är klart är dock att det behöver införas en lagändring för att en absolut skyldighet att motta framtidsfullmakterna ska uppkomma för tredje man.

Förkortningar

AvtL - Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

FB – Föräldrabalk (1949:381)

FFFS – Finansinspektionens författningssamlingar

HD – Högsta domstolen

LFF - Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

NJA – Nytt juridiskt arkiv

PEP – Politiskt exponerad person

Prop. – Proposition

PTL – Lag (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism

SBF – Svenska Bankföreningen

SOU - Statens offentliga utredningar

SPAR – Statens personaladressregister

ÄB – Ärvdabalk (1958:37)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Möjligheten för enskilda att bestämma och kontrollera hur deras personliga och ekonomiska angelägenheter ska skötas när de inte längre kan göra det själva har länge varit aktuellt. Detta har tidigare hanterats med vanliga fullmakter och den offentliga regleringen för gode män och förmyndare i föräldrabalken (1949:381), FB. En sådan vanlig fullmakt kan dock ifrågasättas när fullmaktsgivaren inte längre kan upprätthålla sin roll och kontroll över fullmaktsförhållandet.¹ Gällande godmanskap prövas frågan först när behovet redan finns och möjligheten att påverka valet av ställföreträdare är därför begränsat. Visserligen har den enskildes möjlighet att påverka vem som ska utses till god man stärkts² men möjligheten att påverka valet är fortfarande begränsad.

Den 19 april 2017 antogs lag (2017:310) om framtidsfullmakter, LFF, med syftet att fungera som ett alternativ till det offentliga systemet med god man.³ Lagen gör det möjligt för enskilda att kontrollera sina framtida ekonomiska och personliga förehavanden genom att upprätta en framtidsfullmakt. Denna fullmakt ska komplettera föräldrabalkens reglering med gode män och förvaltare. Målet med den nya lagen var att öka enskildas integritet och självbestämmande.⁴

Lagen innehåller formkrav för fullmaktstypen och regler kring aktivering och återkallelse av fullmakten samt hur översyn av fullmaktshavarens uppdrag ska kontrolleras. Samtidigt saknar LFF reglering för hur fullmakterna ska hanteras av tredje man som mottar dem. Detta skapar problem för de banker och finansiella institut som i stor utsträckning tar emot denna typ av fullmakt eftersom det finns en osäkerhet kring hur de ska hanteras internt. Det är även

¹ Prop. 2016/17:30 s. 19.

² Prop. 2013/14:225 s. 44.

³ Prop. 2016/17:30 s. 1.

⁴ Prop. 2016/17:30 s. 20.

osäkert hur framtidsfullmaktsinstitutet förhåller sig till regler om kundkännedom som syftar till att förhindra bedrägeri, penningtvätt och finansiering av terrorism. Dessutom skapar det problem för den enskilde eftersom det kan uppstå situationer där tredje man inte tar emot fullmakten, vilket innebär att den enskilde inte kan kontrollera sina framtida förehavanden genom institutet. Regleringen blir alltså verkningslös om fullmakterna i praktiken inte går att använda.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att analysera rättsläget för att utreda hur institutet för framtidsfullmakter fungerar i praktiken. I första hand ska undersökas vilket ansvar tredje man som mottar framtidsfullmakterna har och om banker och andra finansiella institut är skyldiga att acceptera framtidsfullmakter enligt LFF. Vidare finns det ett syfte att undersöka vilka konsekvenser den existerande regleringen har och om det finns någon lösning på de eventuella problem som lagstiftningen har.

Frågeställningarna för arbetet lyder enligt följande: Vilken skyldighet har banker och andra finansiella institut att motta framtidsfullmakter, hur fungerar denna reglering i praktiken och hur ska eventuella problem med systemet lösas?

1.3 Perspektiv

Det genomgripande perspektivet för uppsatsen är ett allmänt kritiskt perspektiv. Uppsatsens huvudfokus är att reflektera över fakta och värderingar för att bryta allmänt accepterade uppfattningar. Det kritiska perspektivet används i uppsatsen eftersom kritiskt tänkande är en avgörande faktor för att kunna hålla vetenskapen öppen och oberoende.

1.4 Metod och material

1.4.1 Metod

Uppsatsen är baserad på en rättsdogmatisk metod för att utreda vad som utgör de lege lata.⁵ Metoden innebär att de allmänt accepterade rättskällorna lagtext, förarbeten och praxis undersöks för att klargöra gällande rätt. Juridisk doktrin samt vägledande kommentarer och råd har också använts för att underlätta förståelsen av ovan nämnda rättskällor samt för att ge stöd åt analysen.⁶ Den rättsdogmatiska metoden utgår från att rätten existerar som en samling av objektiva fakta.⁷ Till viss del har även en rättsanalytisk metod använts för att göra en analys de lege ferenda och därmed fastställa hur gällande rätt borde vara för att lösa eventuella problem.⁸ Metoden innebär att argument för och emot en viss lösning vägs mot varandra.⁹

1.4.2 Material

Den utredande delen har utgått från lagstiftning i form av LFF och lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, AvtL. I den utredande delen har även förarbeten använts för att analysera lagtexten. Förarbeten är inte en bindande rättskälla på samma sätt som lagtext eftersom riksdagen godkänner lagtexten och inte förarbetena. Det kan anses vara kontroversiellt att använda förarbeten som rättskällor eftersom de som skriver förarbetena är statstjänstemän utan politiskt mandat. Samtidigt är förarbetena utformade av sakkunniga och fyller en viktig funktion när det kommer till att tolka lagtexten i enlighet med lagens syfte och ändamål.¹⁰

Även doktrin har använts för att beskriva rättsreglernas uppbyggnad, dess förhållanden till andra rättsregler och vilka intressen regeln är avsedd att tillvarata. I denna framställning har läroböcker, lagkommentarer och artiklar i juridiska tidskrifter använts. Dessa används som kompletterande material och i varje enskilt fall bör ett ställningstagande göra till hur pass väl underbyggt resonemanget är.¹¹

⁵ Ramberg, Rättskällor s. 15.

⁶ Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 201–206.

⁷ Korling och Zamboni, Juridisk metodlära s. 91.

⁸ Ramberg, Rättskällor s. 15–16.

⁹ Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 287.

¹⁰ Ramberg, Rättskällor s. 47.

¹¹ Ramberg, Rättskällor s. 72.

Finansinspektionens författningssamlingar, FFFS, har använts för att få konkretion till vissa abstrakta bestämmelser lagtexten. Vägledande kommentarer och råd från myndigheter ska användas med försiktighet eftersom de lider av brist på demokratisk legitimitet och kan ge ett missvisande intryck av att vara bindande. Samtidigt har materialet stor praktisk betydelse eftersom de har en hög auktoritet och är normerande i praktiken.¹²

I begränsad mängd har soft law använts vilket kan beskrivas som icke-bindande regler som är respekterade inom ramen för vissa branscher. Soft law kan komplettera osäkra rättslagen men även ha en självreglerande funktion genom att organisationens medlemmar följer regelverket med risk att annars utsättas för kritik och offentlig förnedring. Materialet har analyserats med ett kritiskt perspektiv eftersom det har en avsaknad av demokratisk legitimitet och kan vara vilseledande. Det är också viktigt att komma ihåg att materialet inte är bindande. Fördelarna är att det kan ha en utfyllande verkan och har skapats av experter.¹³ Svenska Bankföreningen, SBF, företräder nästan alla stora banker i Sverige och utgör därför ett bra komplement till informationen hämtad hos Finansinspektionen eftersom dessa två parter kan sägas representera olika sidor av samma bransch. Genom att använda information från båda parter blir slutsatsen mer neutral och representativ. Vidare har information hämtats från SBF för att läsa propositionen till LFF ur ett annat perspektiv och se på lagstiftningen med ett kritiskt förhållningssätt.

1.4.3 Forskningsläge

Boken om framtidsfullmakter skriven av Per Westman 2019 är den första genomgången av LFF i dess helhet.¹⁴ Här finns en genomgripande förklaring till lagen och hur den tillämpas men författaren diskuterar även en rad praktiska tillämpningsfrågor som har väckts sedan lagens tillkomst. Boken utgår från rättsläget 2019 vilket medför att den praxis som har tillkommit efter det inte har beaktats i boken. Samtidigt kan sägas att det är den enda heltäckande

¹² Ramberg, Rättskällor s. 70–71.

¹³ Ramberg, Rättskällor s. 65–67.

¹⁴ Westman, Framtidsfullmakter s. 9.

boken inom området och att det inte har skett några ändringar i LFF sen dess tillkomst.

En ny bok om fullmaktsinstitutet skriven av Joel Samuelsson lanserades 2023 och behandlar fullmaktsreglerna enligt AvtL mot bakgrund av en redogörelse för den allmänna rätthandlingsläran. Trots att AvtL trädde i kraft 1915 är rättsläget fortfarande under ständig utveckling och olika förklaringsmodeller tävlar mot varandra. Genom att använda boken från 2023 för att redogöra vad som gäller för 2 kap. AvtL får vi en aktuell förklaring av rättsläget som har beaktat den nyaste praxisen inom området. För att få en bakgrund av de allmänna principerna i AvtL har Jan och Christina Rambergs bok Allmän avtalsrätt från 2022 använts.

1.5 Begreppsanvändning

Med begreppet fullmaktsgivare avses den person som har ställt ut framtidsfullmakten. Ibland används även begreppet den enskilde. Fullmaktshavaren är den person som har fått befogenhet att handla för fullmaktsgivaren i framtidsfullmakten. Ställföreträdare används som ett samlingsbegrepp för gode män, förmyndare och framtidsfullmaktshavare. Tredje man är den part som fullmakten används mot, och begreppet används parallellt med institut i uppsatsen eftersom det är den typen av tredje man som uppsatsen är avgränsad mot. Gällande begreppet institut följer definitionen i 2 § lag (1995:1571) om insättningsgaranti med undantag för utländska bankföretag, kreditmarknadsföretag och värdepappersföretag. För att underlätta läsningen används ibland även ordet bank i sammanhanget.

1.6 Avgränsningar

Uppsatsen utgår från svensk rätt och är avgränsad till ekonomiska angelägenheter. Möjligheten att kontrollera sina framtida personliga förhåanden berörs alltså inte i uppsatsen utan nämns endast för att redogöra för framtidsfullmaktens omfattning. Vidare är uppsatsen avgränsad till att endast omfatta tredje man i form av bank eller finansiellt institut. Eftersom uppsatsen saknar

processrättslig karaktär kommer inte processrättsliga frågor att beröras ingående.

1.7 Disposition

Uppsatsens huvuddel inleds med en undersökning av hur den nuvarande regleringen av framtidsfullmakter enligt LFF är uppbyggd. Här studeras grundläggande bestämmelser men även bestämmelserna som reglerar tredje mans ansvar. Därefter undersöks relevant reglering enligt AvtL för att få en mer omfattande bild av tredje mans ansvar samt för att knyta an till de bestämmelser i LFF som hänvisar till AvtL. Även lag (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism, PTL, stadgar ett ansvar för tredje man som fortsättningsvis analyseras. Både regleringen i sig och hur ansvaret påverkas när kunden vill använda sig av en framtidsfullmakt redogörs. Fortsättningsvis undersöks om det finns en skyldighet för tredje man att acceptera framtidsfullmakterna som följer av lag (1995:1571) om insättningsgaranti. Den utredande delen av uppsatsen avslutas med ett avsnitt där eventuella lösningar på de problem framtidsfullmaktsinstitutet har undersöks. Uppsatsen avslutas med en diskussion och därefter en slutsats där frågeställningarna besvaras.

2 Allmänt om regleringen av framtidsfullmakter

En framtidsfullmakt kan upprättas av en person som har fyllt 18 år och som är beslutsförmögen vid tidpunkten för upprättandet, se 3 § LFF. Fullmakten ska vara skriftlig och undertecknad av fullmaktsgivaren under två vittens samtida närvaro som även ska bekräfta handlingen med sina underskrifter, se 4 § LFF. För att undvika jävssituationer finns reglering för vem som får vara vittne.¹⁵ I 4 § sista stycket LFF har det gjorts en hänvisning till 10 kap. 2 § första stycket och 4 § första och tredje styckena ärvdabalken (1958:637), ÄB. Bestämmelserna reglerar vem som får bevittna ett testamente. Ett vittne till en framtidsfullmakt får alltså inte vara under 15 år, ha en psykisk störning, vara fullmaktsgivarens make eller sambo eller den som står i rätt upp- eller nedstigande släktskap till fullmaktsgivaren eller är hans eller hennes syskon.

Av 2 § LFF framgår att en framtidsfullmakt får omfatta ekonomiska och personliga angelägenheter och att fullmaktshavaren ska bevaka fullmaktsgivarens rätt i de angelägenheter som fullmakten omfattar. Under förutsättning att fullmakten inte innehåller några inskränkningar i fullmaktshavarens uppdrag kan begreppen ”ekonomiska och personliga angelägenheter” jämföras med den rätt att förvalta egendom och pengar som en god man har enligt 11 kap. 4 § respektive 12 kap. 2 § FB. Det finns således långtgående befogenheter för en sådan fullmaktshavare då uppdraget kan likställas med ett oinskränkt godmanskap.¹⁶

Enligt 9 § LFF träder en framtidsfullmakt i kraft när fullmaktsgivaren inte längre är förmögen att ta hand om de angelägenheter som fullmakten avser på grund av exempelvis sjukdom. Huvudregeln är att det är fullmaktshavaren som avgör när den tidpunkten föreligger med undantag för om fullmakten stadgar att ikraftträdandet ska prövas av domstol eller att fullmaktshavaren begär en sådan prövning, jämför även 11 § LFF. Framtidsfullmakten gäller

¹⁵ Prop. 2016/17:30 s. 112.

¹⁶ Prop. 2016/17:30 s. 109.

under den period som beslutsförmågan består och fullmakten kan alltså upphöra att gälla om fullmaktsgivaren får tillbaka sin beslutsförmåga.¹⁷

Fullmaktshavaren ska fullgöra sitt uppdrag enligt fullmaktsgivarens intresse på ett lojalt sätt enligt 15 § LFF. Fullmaktshavaren får dock inte företräda fullmaktsgivaren där det kan finnas motstridiga intressen, se 17 § LFF, eller om en god man eller förvaltare har förordnats för huvudmannen, se 27 § LFF. Regleringen kan sägas vara präglad av ett syfte att värna om den enskildes rättssäkerhet men även hans självbestämmande.¹⁸ Fullmakten ska uppvisas i original när den används enligt SBF.¹⁹ Ytterligare en relevant aspekt är att överförmyndaren enligt 26 § första stycket LFF kan besluta att fullmakten inte längre får brukas av fullmaktshavaren om han har missbrukat sin ställning eller visat sig oförmögen att tillvarata fullmaktsgivarens intressen.

Regleringen för framtidsfullmakter har en privaträttslig karaktär eftersom den ska utgöra ett komplement till det offentlighetsliga systemet. Det finns inte heller någon direkt inblandning från statens håll i institutet under förutsättning att det inte begärs från någon av parterna genom exempelvis domstolsprövning av fullmaktens ikraftträdande. Granskning av överförmyndaren utgör visserligen offentlighetslig kontroll men en sådan förutsätter att det begärs av fullmaktsgivaren eller att nämnden på något annat sätt får kännedom om att fullmaktshavaren missköter sitt uppdrag. Det utförs alltså inte någon prövning av framtidsfullmakterna ex officio från statens sida. Motivet till avsaknaden av offentlig kontroll är att institutet inte ska utgöra en ny typ av godmanskap.²⁰ Regeringen menar också att det faktum att fullmaktsgivaren och fullmaktshavaren i de flesta fall torde ha en relation av något slag i sig innebär ett skydd mot att fullmaktshavaren agerar illojalt. Närståenderrelationen anses alltså innebära att det inte behövs en lika långtgående kontroll från statens sida som i de fall en god man har förordnats.²¹

¹⁷ Prop. 2016/17:30 s. 116.

¹⁸ Prop. 2016/17:30 s. 23–24.

¹⁹ SBF, Bankfrågor för ställföreträdare för barn och vuxna s. 35.

²⁰ Prop. 2016/17:30 s. 23.

²¹ Prop. 2016/17:30 24.

3 Tredje mans ansvar

Som framgått ovan finns det en tydlig reglering för vad en framtidsfullmakt får omfatta och under vilka förhållanden den kan användas. Utgångspunkten är att en giltig framtidsfullmakt gäller i förhållande till tredje man. Fullmaktshavarens ansvar framgår av 21 § LFF som hänvisar till 25 § AvtL. Innebörden är att fullmaktshavaren ansvarar för att fullmakten är giltig, att han agerar inom ramen för fullmaktens uppdrag och att den har trätt i kraft. Det vill säga att fullmaktsgivaren är beslutsoförmögen. Under förutsättning att tredje man är i god tro är det fullmaktshavaren som bär risken för de handlingar han vidtar.²² Detta medför att fullmaktsgivaren är bunden i förhållande till tredje man av de rättshandlingar fullmaktshavaren vidtar under förutsättning att tredje man är i god tro.²³ Handlar fullmaktshavaren utanför sina befogenheter eller utan en giltig fullmakt riskerar han även enligt 25 § AvtL att bli skadeståndsskyldig gentemot banken om de är i god tro.²⁴

3.1 Vem bär risken?

Av förarbetena till 25 § AvtL hävdas att rättssäkerheten kräver att tredje man kan lita på att fullmaktshavaren har en giltig fullmakt och att han ska kunna hållas ansvarig för den förlust som uppstår till följd av att rättshandlingen inte kan göras gällande mot fullmaktsgivaren.²⁵ Huvudregeln är alltså att fullmaktshavaren ansvarar strikt för sin behörighet och det är även han som bär bevisbördan för att en giltig fullmakt finns. Tredje man ska visa att mellanmannen har uppträtt som fullmäktig och styrka skada samt adekvat kausalitet.²⁶

Undantaget är om tredje man är i ond tro och den situationen regleras av 25 § andra stycket AvtL. Ett självklart fall av ond tro är då tredje man har blivit informerad av fullmaktsgivaren genom särskilt meddelande att fullmakten är

²² Westman, *Framtidsfullmakter* s. 108–109.

²³ Prop. 2016/17:30 s. 126.

²⁴ SBF, *Bankfrågor för ställföreträdare för barn och vuxna* s. 36 samt *Avtalslagen – En kommentar* (2018-09-11, version 5A, JUNO) 25 §.

²⁵ *Avtalslagen – En kommentar* (2018-09-11, version 5A, JUNO) 25 §.

²⁶ Samuelsson, *Fullmaktsläran* s. 172–173.

ogiltig. Ond tro föreligger också då tredje man på annat sätt har fått information om att omständigheterna vid fullmaktens tillkomst var sådana att han borde inse att någon giltig fullmakt inte finns.²⁷ Om situationen är sådan att fullmaktshavaren har gett tredje man i uppgift att tolka fullmakten är det tredje man som bär risken. Undantaget i andra stycket får som konsekvens att tredje man själv vill utvärdera grunden till behörigheten i stället för att förlita sig på fullmaktshavarens intryck. Desto noggrannare detta görs, desto mindre blir tredje mans risk.²⁸

3.2 Fullmaktsgivarens bundenhet

LFF innehåller i dess 22 § en hänvisning till AvtL i fråga om fullmaktsgivarens bundenhet och informationsplikt i förhållande till tredje man. Av 11 § 1 stycket AvtL framgår att en rättshandling som uppstår till följd av att fullmaktshavaren handlar i strid med sin befogenhet inte blir bindande för huvudmannen under förutsättning att tredje man var i ond tro. Med befogenhetsöverskridande menas att fullmaktshavaren handlar inom fullmaktens rammen utom eventuella inskränkande föreskrifter från fullmaktsgivaren. Det vanligaste torde också vara just detta, att fullmaktsgivaren handlar inom sin behörighet (får agera enligt fullmakten) men utom sin befogenhet (får inte göra just det). Rättshandlingen kan alltså inte göras gällande mot fullmaktsgivaren i det fallet under förutsättning att tredje man är i ond tro.²⁹

Tillämpningen av ondTROSregeln i 11 § 1 stycket AvtL är oberoende av principen om synbarhet eftersom regeln tar sikte på fullmaktshavarens befogenhet. För att tredje man ska anses vara i ond tro krävs att han får information om befogenhetsinskränkningen genom meddelande eller av någon annan händelse görs medveten om den bakomliggande instruktionen. Regeln bör även omfatta den situationen att fullmaktshavaren överskrider befogenhetsgränsen

²⁷ Jämför NJA 1928 s. 609 samt Dotevall och Grönfors, Avtalslagen – En kommentar (2018-09-11, version 5A, JUNO) 25 §.

²⁸ Samuelsson, Fullmaktsläran s. 180.

²⁹ Westman, Framtidsfullmakter s. 108–109.

men på annat sätt än i förhållande till interna inskränkande instruktioner, exempelvis genom att uppsåtligt åsidosätta fullmaktsgivarens intressen.³⁰ Resonemanget grundar sig på att fullmaktsgivaren bör anses obunden i förhållande till tredje man om han bort inse att ett väsentligt åsidosättande av huvudmannens intresse förelåg.³¹

För det fall att tredje man anses vara i ond tro finns det alltså en risk att det är tredje man, och inte fullmaktshavaren, som bär risken för de handlingar fullmaktshavaren vidtar samt att de avtal tredje man ingår inte kan göras gällande mot fullmaktsgivaren. Är tredje man däremot i god tro kan fullmaktshavaren bli skadeståndsskyldig i förhållande till tredje man. Huruvida tredje man anses vara i god tro eller inte bli alltså avgörande för bankens eventuella bundenhet och rätt till skadestånd och utgör således ett rekvisit för en rad ogiltighetsregler.³²

3.3 Ond tro

Det är klart att ond tro föreligger när tredje man får information om att fullmakten är ogiltig eller vetskap om att fullmaktshavaren agerar utanför sin befogenhet. Fortsättningsvis behöver det undersökas om det finns någon undersökningsplikt för tredje man för att han ska kunna anses vara i god tro. Eftersom det är frivilligt att villkora en framtidsfullmakts ikraftträdande med domstolsprövning eller granskning finns det alltid en risk att fullmakten är inkorrekt upprättad eller på annat sätt ogiltig. Det kan exempelvis handla om att vittnena är jäviga, att fullmaktsgivaren var beslutsförmögen vid upprättandet eller att en god man har utsetts som omfattar fullmaktens uppdrag.³³ Frågan blir därför om tredje man har någon skyldighet att kontrollera detta för att kunna anses vara i god tro. Inte minst med tanke på att 11 § AvtL kan

³⁰ Dotevall och Grönfors, Avtalslagen – En kommentar (2018-09-11, version 5A, JUNO) 11 §.

³¹ Ussing, Aftaler paa formuerettens omraade s. 307–308.

³² Frank, J., Tillräknande av ond tro inom fullmaktsrätten – dags att se bortom behörigheten? SvJT s. 455.

³³ Westman, Framtidsfullmakter s. 63–64.

tolkas som att tredje man kan åläggas ansvar om han bort inse att ett väsentligt åsidosättande av fullmaktsgivarens intresse har förelegat.

Ondtrosregeln gällande vad den ena parten bort inse bygger på lojalitetsprincipen. Denna innebär att båda parter har en skyldighet att avvärja oklarheter i avtalsförhållandet. Regeln gäller som en oskriven avtalsrättslig regel och är relevant både för 11 och 25 §§ AvtL. Det är den ondtroende som bär risken för sådant som de bort uppmärksamma.³⁴ Högsta domstolen, HD, har tillerkänt försäkringsbolag en relativt långtgående undersökningsplikt. HD klargjorde i ett rättsfall från 2012 att försäkringsbolaget i tvisten måste ha känt till att en viss klausul i det aktuella avtalet uppfattades olika bland bolag på den svenska marknaden. Att försäkringsbolaget inte hade tagit upp detta med det aktiebolag som var försäkringstagare var således något som försäkringsbolaget bar risken för och de var i ond tro angående faktumet. Rättsfallet handlade visserligen om ett kommersiellt försäkringsavtal men ger ändå ledning för ondtrosregeln i avtalssituationer. En viss grad av undersökningsplikt finns alltså i avtalssituationer och således även för tredje man som mottar en framtidsfullmakt. Även om undersökningsplikten endast omfattar reella oklarheter vill tredje man säkerställa att han är i god tro genom att kontrollera fullmakten.³⁵

Vidare finns det en avtalsrättslig princip om att den som är konsument eller på annat sätt har en underlägsen ställning ska skyddas.³⁶ Här kan det konstateras att det finns en formell ojämlikhet mellan fullmaktsgivaren i egenskap av en enskild och tredje man i form av en bank eller ett finansinstitut. Det finns en skyldighet för den ekonomiskt och kunskapsmässigt överlägsna parten att inte utnyttja sitt uppdrag till nackdel för den svagare parten. Det är den subjektiva balansen som utgör utgångspunkten för bedömningen och vad tredje man i vårt fall bort inse. Det ska ha funnits reella möjligheter för tredje man att ha fått kännedom om den aktuella omständigheten. Om tredje man i

³⁴ Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 183.

³⁵ NJA 2012 s. 3.

³⁶ Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 48.

vårt fall inte respekterar detta finns det en risk att avtalet jämkas eller ogiltigförklaras enligt generalklausulen i 36 § AvtL.³⁷

³⁷ Dotevall och Grönfors, Avtalslagen – En kommentar (2018-09-11, version 5A, JUNO) 36 §.

4 Institutet och kunden

4.1 Kundkännedom enligt PTL

Banker har en lagstadgad skyldighet att upprätthålla god kundkännedom för att förhindra penningtvätt, finansiering av terrorism och bedrägeri som följer av PTL. Det är alltså nödvändigt för banken att ha tillräcklig kunskap om sina kunder för att förhindra att deras verksamhet utnyttjas för ovanstående aktiviteter. En skyldighet att vidta kundkännedomsåtgärder finns när kunden är en betalningsanvändare.³⁸ Av 3 kap. 7 § PTL följer att verksamhetsutövaren ska identifiera kunden och kontrollera hans identitet. Om kunden företräds av någon annan ska banken kontrollera den personens identitet och behörighet att företräda kunden.

Hur pass långtgående och noggrann kontrollen ska vara avgörs av omständigheterna i det enskilda fallet. Är kunden exempelvis att anse som en högrisk-kund eller en politiskt exponerad person, PEP, är kraven på noggrannhet i kontrollen högre. Kravet på att kontrollera fullmaktshavarens behörighet innebär att verksamhetsutövaren ska göra en kontroll och bedömning av vilka förhållanden som behörigheten grundar sig på. Omfattningen och noggrannheten bestäms av risken i det enskilda fallet.³⁹ Finansinspektionen har uttalat sig angående kontrollen av en företrädare som inte är förvaltare eller god man. De klargör att banken ska kontrollera företrädarens identitet, kontrollera företrädarens behörighet att företräda den fysiska personen och vilka förhållanden behörigheten grundar sig på. Detta ska de göra genom att åtminstone kontrollera en skriftlig fullmakt och personbevis eller motsvarande.⁴⁰ Banken behöver alltså avgöra fullmaktens giltighet och fullmaktshavarens rätt att företräda fullmaktsgivaren för att följa penningtvättslagstiftning och inte riskera att drabbas av sanktioner enligt PTL.

4.2 Skyldigheten att motta insättningar

³⁸ Prop. 2016/17:173 s. 229.

³⁹ Prop. 2016/17:173 s. 238.

⁴⁰ FFFS 2017:11 s. 4.

Enligt 11 d § lag (1995:1571) om insättningsgaranti finns en skyldighet för de institut som omfattas av insättningsgarantin att ta emot insättningar på sådana konton. Alla bankaktiebolag och kreditmarknadsaktiebolag i Sverige omfattas av lagen⁴¹ och har därmed en skyldighet att inte neka kunder. Syftet är att alla i Sverige, oavsett medborgarskap, ska ha en möjlighet att placera sina pengar på ett säkert sätt. Denna skyldighet kan sägas vara en huvudregel där undantaget är om särskilda skäl emot föreligger. Ett sådant skäl ska vara sakligt, exempelvis att en kund tidigare har varit ohederlig mot banken, att misstankar om penningtvätt föreligger eller att institutet genom att ta emot pengarna riskerar att främja brott.⁴² Här stadgas alltså en skyldighet att acceptera kunder men det ska klargöras att det inte är en absolut skyldighet.

Om ordalydelsen i en författningstext kompletteras med en tolkning som stämmer överens med författningens ändamål görs en teleologisk tolkning. En sådan tolkning kan vara problematisk eftersom man måste fastställa vad ändamålet är och vems ändamål som är relevant.⁴³ I den avslutande diskussionen förs ett resonemang om hur bestämmelsen i 11 d § lag (1995:1571) om insättningsgaranti kan tolkas om en teleologisk tolkning görs.

När en fullmaktshavare förvaltar fullmaktsgivarens egendom enligt en oinskränkt framtidsfullmakt är huvudregeln att egendomen ska placeras på ett sådant sätt att den ger skälig avkastning. Detta gäller såväl kontanta medel som aktier och andra tillgångar. I uppdraget inkluderas även att hantera inkomster, betala utgifter i rätt tid och att säkerställa att myndigheter och andra aktörer har rätt uppgifter om fullmaktsgivaren.⁴⁴ Vidare finns en allmän lojalitetsplikt för fullmaktshavaren som framgår av 15 § LFF.

HD har fastställt en grundprincip för förmyndarskap som innebär att sådana åtgärder ska vidtas endast om det är nödvändigt och endast i den utsträckning som det behövs för att skydda den enskildes intressen. Den minst ingripande

⁴¹ Riksgälden, Insättningsgarantin och investerarskyddet.

⁴² Prop. 2002/03:139 s. 261–262.

⁴³ Ramberg, Rättskällor s. 29.

⁴⁴ Prop. 2016/17:30 s. 109–110.

åtgärden ska väljas och åtgärden ska även vara rättssäker och skydda den enskilde mot utnyttjande.⁴⁵

4.3 Institutens utredningsmöjligheter

Det är en bedömningsfråga huruvida tredje man anses vara i god tro. Exakt hur långtgående kontroll institutet måste göra av en specifik fullmakt varierar beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Vidare utgör bedömningen en skala där miniminivån är den information banken behöver inhämta för att följa PTL och annan lagstiftning. Maxgränsen för omfattningen av bankens kontroll utgör i slutändan en kostnads- och resursfråga för banken. Som beskrivet tidigare minskar tredje mans risk att vara i ond tro desto noggrannare kontrollen görs.

Instituten har tillgång till olika typer av register som förenklar deras arbete med att upprätthålla kundkännedom och kontrollera olika typer av företrädare för kunden. Ett exempel är statens personaladressregister, SPAR. Detta är ett statligt register som även privata aktörer använder för att kontrollera folkbokföringsuppgifter som uppgifter om identitet, familj och adress.⁴⁶ Instituterna ska kontrollera de uppgifter kunden anger mot externa register för att säkerställa att informationen överensstämmer. Exempel på sådana externa register är förutom SPAR olika typer av sanktionslistor för att kontrollera om en kund är PEP eller förekommer i belastningsregister.⁴⁷

⁴⁵ Jämför NJA 2015 s. 851.

⁴⁶ SOU 2021:36 s. 428.

⁴⁷ Svenska institutet mot penningtvätt, Grundläggande vägledning inom kundkännedom s. 40.

5 Föreslagna åtgärder

I samband med lagstiftningsarbetet mötte förslaget om den nya LFF stark kritik från bland annat SBF och Juridiska fakulteten i Uppsala. De menade att förslaget hade sådana brister att det inte kunde läggas till grund för lagstiftning.⁴⁸ Det finns alltså indikationer på att systemet inte är välfungerande och flertalet förslag på lösningar har diskuterats av regeringen.

5.1 Offentlighetsrättslig kontroll

Ett alternativ för att öka bankernas vilja att motta framtidsfullmakterna är att införa en obligatorisk offentlighetsrättslig kontroll av fullmakterna. Frågan berörs i förarbetena och idén förespråkades av flertalet remissinstanser. De menar att en myndighetsprövning är viktig för att tredje man ska kunna förlita sig på en framtidsfullmakt. De menar vidare att det inte bör vara upp till fullmaktshavaren att avgöra om fullmakten träder i kraft eftersom det kan vara svårt att bedöma en persons hälsotillstånd. Ytterligare ett argument för offentlighetsrättslig kontroll är att det minskar risken för att fullmaktshavaren otillbörligt utnyttjar sin ställning. Regeringen menar dock att sådan kontroll medför merarbete för fullmaktsgivaren, fullmaktshavaren och det offentliga inkluderat ökade utgifter och administration. De hävdar att ikraftträdandet skulle bli omständligt och tidskrävande samt att framtidsfullmakterna skulle förlora sin privaträttsliga karaktär. I stället menar de att fullmaktsgivarens behov av skydd tillgodoses på andra sätt, exempelvis genom granskning av fullmaktshavarens verksamhet.⁴⁹

Tredje man har möjlighet att ifrågasätta fullmaktens giltighet eller fullmaktshavarens behörighet. I sådant fall kan fullmaktshavaren begära en rättslig prövning av fullmaktens ikraftträdande enligt 11 § LFF. Enligt ordalydelsen är det dock bara fullmaktshavaren som kan begära en sådan prövning och den

⁴⁸ Prop. 2016/17:30 s. 20.

⁴⁹ Prop. 2016/17:30 s. 41-42.

omfattar inte heller någon bedömning av fullmaktshavarens lämplighet för uppdraget.⁵⁰

SBF framförde synpunkter i sitt remissyttrande angående den kommande lagstiftningen. Synpunkterna handlade om att det fanns oklarheter gällande den praktiska hanteringen av framtidsfullmakterna.⁵¹ De har även framställt synpunkter efter att propositionen har presenterats där de klargör att det är viktigt att kunder som har ställt ut framtidsfullmakter ska kunna lita på att banken inte medverkar till att fullmaktshavaren agerar bedrägligt. Därför anser de att det är viktigt att banken kontrollerar fullmaktens giltighet. Som lösning föreslår de att det i samband med upprättandet av en framtidsfullmakt ska vara obligatoriskt att registrera fullmakten. När fullmaktshavaren sedan anser att fullmakten har trätt i kraft ska han kontakta registreringsmyndigheten och be dem utfärda ett ikraftträdandeintyg. SBF menar att detta ger ett större skydd för fullmaktsgivaren som enskild och ett allmänt skydd mot att framtidsfullmakter används i bedrägliga syften.⁵² Regeringen menar i stället att den frihet som fullmaktshavaren har vid utformningen av fullmakten innebär en acceptans för att myndighetskontrollen är begränsad.⁵³ Sammantaget anser de inte det motiverat då nyttan för en sådan ordning inte uppväger kostnaderna för den.⁵⁴

5.2 Nationellt register för ställföreträdare

SBF, Domstolsverket, Kronofogdemyndigheten och flera andra remissinstanser har uttryckt ett behov av att det upprättas ett nationellt ställföreträdarregister. Syftet med registret är bland annat att säkerställa ställföreträdarens behov av att styrka sin behörighet och bankers behov av tillförlitliga uppgifter. Detta inkluderar en enkel och smidig behörighetskontroll samt ökad säkerhet

⁵⁰ Prop. 2016/17:30 s. 118.

⁵¹ Prop. 2016/17:30 s. 51.

⁵² SBF, Framställning – Register för framtidsfullmakter, gode män och förvaltare.

⁵³ Prop. 2016/17:30 s. 42.

⁵⁴ Prop. 2016/17: 30 s. 47.

för huvudmannen.⁵⁵ Förslagen om register från regeringen omfattade dock inte framtidsfullmakter.⁵⁶

SBF framställde därför i april 2022 en hemställan till regeringen där föreningen krävde att regeringen omgående skulle utreda och inrätta ett centralt register som omfattar framtidsfullmakter. SBF stödjer ovanstående initiativ av regeringen men vill att det utökas till att omfatta även framtidsfullmakter. Argumenten SBF för fram är att fullmaktshavaren i dagsläget normalt sett inte kan stödja fullmaktsgivaren genom bankens internetjänster utan måste visa upp fullmakten i original vid ett bankkontor. I det fall överförmyndaren beslutar att fullmakten inte längre får brukas enligt 26 § LFF finns det inte heller någon rutin för att informationen ska komma till tredje mans kännedom. Vidare kan det vara svårt för fullmaktsgivaren att spåra för vilka tredje män fullmakten har uppvisats.⁵⁷

⁵⁵ SOU 2021:36 s. 435-436.

⁵⁶ SOU 2021:36 s. 44.

⁵⁷ SBF, Framställning – Register för framtidsfullmakter, gode män och förvaltare.

6 Avslutande diskussion

För klargörande får framtidsfullmakterna användas i förhållande till tredje man men tredje man är inte tvungen att motta eller acceptera dem. Det finns därmed en lucka i lagstiftningen som påverkar den enskilde som vill använda sig av framtidsfullmaktsinstitutet men nekas av sin bank. Att instituten har egna mallar och specifika rutiner är negativt för den enskilde eftersom det försvårar användningen av framtidsfullmakterna.

6.1 Fulmaktshavarens lojalitetsplikt

För att fullmaktshavaren ska kunna fullgöra sitt uppdrag på ett lojalt sätt i enlighet med lagstiftningen krävs att framtidsfullmakten används vid banker och finansiella institut. Anledningen till detta är det krav som ställs på att fullmaktshavaren ska förvalta egendomen på ett sätt som ger skälig avkastning. Det är därför tydligt att syftet med LFF är att fullmakterna ska kunna användas hos instituten så att fullmaktsgivarens egendom kan förvaltas på ett effektivt sätt som ger avkastning. Att som bank inte acceptera framtidsfullmakter eller använda sig av egna mallar på ett sätt som försvårar för fullmaktshavaren kan alltså sägas strida mot lagstiftningens syfte.

Gällande den rättsliga prövningen av en framtidsfullmakt kan instituten inte själva begära en sådan prövning men de bör kunna kräva att fullmaktshavaren vänder sig till rätten för en rättslig prövning av fullmakten. Det kan ifrågasättas om banken får ställa den typen av krav utan skälig misstanke om att fullmakten är ogiltig eller att fullmaktshavaren saknar behörighet eller befogenhet. Samtidigt kan det också hävdas att fullmaktshavaren bör ansöka om en rättslig prövning om det är vad banken kräver. Anledningen till att fullmaktshavaren bör kräva en sådan prövning om banken kräver det är för att säkerställa att han uppfyller sin lojalitetsplikt och förvaltar fullmaktshavarens egendom på ett sådant sätt att det ger avkastning.

6.2 Intressekonflikter

Kärnan i problemet är motsättningen mellan instituten och den enskildes intressen. Instituterna vill undgå skadeståndsansvar och skydda kunden från bedrägeri medan den enskilde vill kunna kontrollera sina framtida ekonomiska och personliga förehavanden. Instituterna har en undersökningsplikt för att säkerställa att de är i god tro och följer penningtvättslagstiftning. Detta kräver resurser. Att fullmakterna kan utformas på ett flexibelt och individanpassat sätt ställer också högre krav på institutens rutin för att kontrollera fullmakten. Tredje man riskerar att försättas i ond tro om de bort inse en viss omständighet som påverkar fullmaktens giltighet eller fullmaktshavarens rätt att ingå avtal. Även det faktum att tredje man som mottar framtidsfullmakten generellt sett är en formellt starkare part stärker undersökningsplikten. Detta talar för att det troligtvis oftast inte är ekonomiskt försvarbart att göra den typen av kontroller som krävs. Istället är det mer motiverat att neka kunden och lägga resurserna på andra verksamhetsåtaganden.

Bestämmelsen i 11 d § lag (1995:1571) om insättningsgaranti, se avsnitt 4.2, kan tolkas på olika sätt. Läst enligt dess ordalydelse innebär bestämmelsen att banken som utgångspunkt inte kan neka en kund som företräds av en fullmaktshavare med en framtidsfullmakt från att bli kund hos dem. Det finns dock ingen uttrycklig skyldighet att motta en framtidsfullmakt från en redan befintlig kund. I den situationen är syftet inte primärt att ta emot insättningar, utan att förvalta de tillgångar som redan finns eller att ta ut pengarna. Genom att neka en framtidsfullmakt nekar man kunden att använda tjänsten, men kanske inte från att motta medel om sådana redan finns hos banken. Denna tolkning är fördelaktig för banken eftersom den stadgar ett slags kontraheeringsplikt för banken i förhållande till inlåningskonton men ingen skyldighet att ge kunden möjlighet att förvalta dessa medel med en framtidsfullmakt. Det är dock en tolkning som är mycket ifrågasättbar ur ett konsumentskydds-perspektiv.

Gör man däremot en teleologisk tolkning och tolkar bestämmelsen mot bakgrund av syftena till lagstiftningen kan det tyda på en skyldighet för bankerna att ta emot framtidsfullmakter om inga särskilda skäl föreligger. Detta eftersom ett av syftena med lag (1995:1571) om insättningsgaranti är att alla i

Sverige ska ha möjlighet att spara sina pengar på ett säkert sätt. Mot bakgrund av detta kan man argumentera för att skyldigheten som åläggs instituten genom bestämmelsen även inkluderar att kunna förvalta de medel som redan finns insatta på ett konto hos ett institut. Av detta följer att instituten endast bör kunna neka en framtidsfullmakt i undantagssituationer, jämförbart med möjligheterna de har att neka en ny kund enligt bestämmelsen. Tolkningen är fördelaktig för den enskilde eftersom den utgör ett argument för att instituten har en mycket begränsad möjlighet att neka en kund som vill använda sig av en framtidsfullmakt.

Det ska även tilläggas att instituten har reella möjligheter att kontrollera framtidsfullmakter i och med deras tillgång till externa register. Om man dessutom beaktar att de är en formellt starkare part bör deras möjligheter att neka framtidsfullmakter helt utan anledning vara liten ur ett konsumentskyddsperspektiv. Samtidigt kan sägas att det förmodligen inte framgår någon skyldighet för bankerna att acceptera fullmakterna enligt deras avtal med kunden. Troligen har de redan i sina kundavtal förbehållit sig rätten att neka vissa typer av transaktioner.

6.3 Välja den minst inskränkande åtgärden

Syftet med LFF är att fungera som ett alternativ till det offentlighetsliga systemet och värna den enskildes integritet och självbestämmande. Om systemet inte fungerar som det är tänkt finns det en överhängande risk att den enskilde i stället lämnar ut personliga bankkoder och liknande. Detta för att kunna säkerställa att fullmaktshavaren i realiteten kan fullgöra sitt uppdrag i framtiden. Detta är såklart mycket rättsosäkert och inget som ska krävas om en framtidsfullmakt enligt LFF har upprättats.

Genom att neka framtidsfullmakter hindrar banken enskilda från att utnyttja sin självbestämmanderätt och möjligheten att undvika offentlighetslig inblandning. Detta strider mot syftet med LFF. Det finns också en princip om

att det minst inskränkande typen av ställföreträdarskap ska väljas. Om instituten har interna rutiner som gör det svårt att använda framtidsfullmakter kan det innebära att gode män måste förordnas för personer vars ekonomiska angelägenheter egentligen hade kunnat skötas med en framtidsfullmakt. På detta sätt finns det alltså en risk att instituten frångår principen om att den minst inskränkande åtgärden ska användas. Detta kan i sin tur ses som ett argument för att bankerna har en indirekt skyldighet att motta fullmakterna.

Mot bakgrund av att den minst ingripande åtgärden ska väljas är en framtidsfullmakt i många fall det bästa alternativet. Anledningen är att en framtidsfullmakt är mindre ingripande i den enskildes integritet jämfört med godmanskap alternativt förmyndarskap. Möjligheten att själv välja fullmaktshavare och bestämma uppdragets omfattning är som nämnt i avsnitt 4.2 betydligt större när en framtidsfullmakt används. På grund av detta bör regeringen och övriga samhällsintressenter göra sitt yttersta för att framtidsfullmaktsinstitutet fungerar som det är tänkt. Detta inkluderar att gode män inte förordnas i de situationer där en framtidsfullmakt är tillräcklig för att täcka den enskildes behov av hjälp.

6.4 De föreslagna åtgärderna

Genom att införa en obligatorisk offentligrättslig kontroll av fullmakterna alternativt ett nationellt ställföreträdarregister kan tredje man på ett enkelt och rättssäkert sätt kontrollera att en framtidsfullmakt är giltig och i kraft. De föreslagna lösningarna hade varit uppskattade av flera aktörer och förhoppningsvis fått dem att inte neka fullmakterna i samma utsträckning.

Förslagen innebär dock inte någon lagstadgad skyldighet för instituten att motta fullmakterna. Det är i själva verket en lösning där man arbetar runt problemet för att skapa en illusion av att lösa problemet. Vissa brister i fullmaktsinstitutet blir däremot lösta genom förslagen. De innebär nämligen en ökad trygghet för bankerna om att en fullmakt är formenlig, att deras utredningsskyldighet och risk att vara i ond tro minskar samt att de sparar resurser eftersom de slipper en del utredningsarbete avseende fullmaktens giltighet och ikraftträdande. Det faktum att förslagen inte skapar en absolut skyldighet

att motta fullmakterna är troligtvis också en anledning till att bankerna är positivt inställda till förslagen. Skulle förslagen genomföras finns det fortfarande ett tolkningsutrymme avseende skyldigheten att motta fullmakterna vilket är fördelaktigt för instituten.

En allt för omfattande offentlighetsinblandning vill undvikas av vissa skäl. Huvudanledningen är att systemet med framtidsfullmakter är tänkt att fungera som ett alternativ till god man och förvaltare, och då kan inte heller systemen vara allt för lika. En offentlighetsinblandning tar också resurser från domstolar och myndigheter. Här kan det dock anföras att dagens system med framtidsfullmakter tar resurser från domstolarna i och med den rättsliga prövningen fullmaktshavaren kan begära. Hur omfattande och vanliga sådana prövningar är finns det ingen statistik för men om allt fler börjar kräva den typen av prövning finns en risk att det blir en stor kostnad- och resursfråga för domstolarna.

Ett av syftena med LFF är att värdesätta den enskildes integritet och självbestämmande vilket kräver att framtidsfullmakterna har en privaträttslig karaktär. Ett förslag enligt mig är därför att påföra instituten en lagstadgad skyldighet att motta framtidsfullmakterna. Genom att påföra instituten en sådan skyldighet utan att inskränka deras undersökningsplikt skapar vi en situation där fullmakterna går att använda men att offentlighetsinblandning undviks. Det finns i sådant fall inte heller något tolkningsutrymme för institutet huruvida det finns en skyldighet att motta fullmakterna eller inte. Detta stärker i sin tur framtidsfullmakternas användarvänlighet. Givetvis bör inte skyldigheten vara absolut utan lämna ett visst utrymme för att neka en fullmakt i vissa undantagssituationer. Det handlar framför allt om undantag liknande de till skyldigheten att motta medel enligt 11 d § lag (1995:1571) om insättningsgaranti. Exempelvis att banken inte kan legitimera kunden eller fullmaktshavaren.

Ett alternativ är att kombinera en sådan lagstadgad skyldighet med ett offentligt register eller offentlighetsinblandning i överensstämmelse med avsnitt 5. I sådant fall finns det en skyldighet för instituten att motta fullmakten samtidigt som de kan känna en större trygghet i att fullmakterna är giltiga och/eller

ikraftträdna. Detta leder även till en starkare position för fullmaktshavaren, eftersom den offentlighetsrättsliga kontrollen leder till ökad rättssäkerhet för honom. Det återstår helt enkelt att se om regeringen avser att detta system ska omfatta även framtidsfullmakter i enlighet med SBF förslag och hur propositionen behandlar förslaget framöver.

7 Slutsats

Det finns ingen uttrycklig lagstadgad skyldighet för banker och finansiella institut att motta framtidsfullmakter. Även om det är möjligt att göra tolkningar av nuvarande lagstiftning för att argumentera för en analog skyldighet att motta framtidsfullmakter krävs det en lagändring för att en definitiv skyldighet ska uppkomma. Fram tills att en sådan lagstadgad skyldighet uppkommer finns det ett utrymme för bankerna att neka framtidsfullmakter.

Det är tydligt att det finns brister i systemet som leder till att gode män ändå behöver förordnas för att den enskildes ekonomiska angelägenheter ska kunna skötas i situationer där en framtidsfullmakt egentligen är tillräckligt. Tyvärr finns det ingen statistik över hur omfattande problematiken är men det är tydligt att regeringen inte anser att den nuvarande regleringen har så pass omfattande problem att de överväger att vidta åtgärder.

Grundproblematiken ligger i faktumet att olika intressen står mot varandra. Instituterna vill inte bära risken för de felaktigheter som kan vara förknippade med en framtidsfullmakt och som kan föranleda ansvar. Knäckfrågan handlar därför om staten i stället ska ta en större roll i kontrollen av framtidsfullmakterna. I sådant fall hamnar tredje man i en tryggare position. Alternativet är att ansvaret ligger på instituten som förvisso är resursstarka. Det grundar sig alltså i en politisk fråga om vilket ansvar staten respektive privata aktörer ska ha över att rättssäkerheten säkerställs för de personer som inte längre kan förvalta sina ekonomiska och personliga angelägenheter. Enligt min mening är den bästa lösningen att införa någon typ av offentligrättslig kontroll alternativt ett register för ställföreträdare och framtidsfullmaktshavare. Denna åtgärd ska sedan kombineras med en lagstadgad skyldighet för instituten att motta framtidsfullmakterna.

Framtidsfullmakter är oftast ett bättre alternativ jämfört med ett offentligrättsligt ställföreträdarskap. Detta eftersom framtidsfullmakterna är mindre ingripande i den enskildes integritet och ger större möjlighet till självbestämmande. Därför är det också viktigt att systemet för framtidsfullmakter fungerar

och i dagsläget krävs att relevanta åtgärder vidtas för att lösa existerande problem så att systemet kan fungera i praktiken.

Källförteckning

Offentligt tryck

Proposition 2002/03:139. Reformerade regler för bank- och finansieringsrörelse.

Proposition 2013/14:225. Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Proposition 2016/17:30. Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträderskap för vuxna.

Proposition 2016/17:173. Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

Statens offentliga utredningar 2021:36. Gode män och förvaltare – en översyn.

Litteratur

Dotevall, Rolf, Grönfors, Kurt. Avtalslagen - En kommentar (2018-09-11, version 5A, JUNO).

Frank, Jacob. Tillräknande av ond tro inom fullmaktsrätten – dags att se bortom behörigheten? SvJT 2017, s. 455.

Korling, Fredrik, Zamboni, Mauro. Juridisk metodlära. Upplaga 1. Lund: Studentlitteratur AB, 2013.

Lehrberg, Bert. Praktisk Juridisk metod. Upplaga 14:1. Uppsala: Iustus förlag AB, 2022.

Ramberg, Christina, även Beshar, Alexander, Carlson, Laura, Croon, Adam, Granmar, Claes, Kleist, David, Leviner, Pernilla, Norée, Annika. Rättskäl-
lor. Upplaga 1:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018.

Ramberg, Jan och Christina. Allmän avtalsrätt. Upplaga 12:1. Stockholm: Norstedts juridik AB, 2022.

Samuelsson, Joel. Fullmaktsläran. Upplaga 1:1. Uppsala: Iustus förlag AB, 2023.

Ussing, Henry. Aftaler paa formuerettens omraade. Upplaga 2. Köpenhamn: G.E.C Gads forl., 1945.

Westman, Per. Framtidsfullmakter. Upplaga 1:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019.

Rättsfall

NJA 1928 s. 609. ”Fråga huruvida en av prokurist utfärdad borgensförbindelse vore mot firmans innehavare gällande”.

NJA 2012 s. 3. ”Tolkning av undantag avseende arbetsskada i avtal om företagsförsäkring”.

NJA 2015 s. 851. ”Bedömningen av behovet av god man för en person med nedsatt hälsotillstånd”.

Övriga källor

Finansinspektionen. *Finansinspektionens föreskrifter om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism*. Finansinspektionens författningssamling, FFFS 2017:11. <https://www.fi.se/contentassets/423320243f35401f97aa85d5562df59c/fs1711k-202137.pdf> (besökt 2023-04-12).

Riksgälden. *Insättningsgarantin och investerarskyddet, sök anslutna banker och institut*. (2023). <https://www.riksdagen.se/sv/var-verksamhet/insattningssgarantin-och-investerarskyddet/sok-anslutna-banker-och-institut/> (besökt 2023-04-06).

Svenska bankföreningen. *Bankfrågor för ställföreträdare för barn och vuxna*. Utgåva 4. (2020). https://www.swedishbankers.se/media/4590/2020_stallforetradare-for-barn-och-vuxna.pdf (besökt 2023-03-31).

Svenska bankföreningen. *Framställning 2022/04/008 - Register för framtidsfullmakter, gode män och förvaltare*. (2022). <https://www.swedishbankers.se/media/5206/j220406f.pdf> (besökt 2023-04-12).

Svenska institutet mot penningtvätt. *Grundläggande vägledning inom kundkännedom*. (2019). <https://www.simpt.se/media/1159/grundlaeggande-vaegledning-kundkaennedom.pdf> (besökt 2023-04-24).